

УДК 81'42.133.1

Ю. О. Герасимчук,
аспірант

(Київський національний лінгвістичний університет)

ОНТОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СТАНУ САМОТНОСТІ ПЕРСОНАЖА : ПОЗИТИВНИЙ ВЕКТОР ОЦІНКИ

Стаття присвячена проблемі текстового втілення стану самотності, що досліджується через інтерпретацію онтологічних концептуальних метафор. На онтологічній інформації ґрунтується аксіологічне навантаження стану самотності із позитивним/негативним вектором оцінки. Позитивного навантаження досліджуваний стан отримує у межах концептуальних метафор самотність є предмет, самотність є порятунок, самотність є розкіш, самотність є страва, самотність є об'єкт володіння, самотність є скарб.

Актуальність статті зумовлена антропоцентричним спрямуванням мовознавчих розвідок на дослідження когнітивних процесів при сприйнятті світу людиною та їх мовного втілення.

Мета полягає у виявленні специфіки відображення стану самотності персонажа через онтологічні концептуальні метафори з урахуванням позитивного вектора оцінки.

Предметом статті є мовні засоби репрезентації стану самотності персонажа у прозових творах представниці французького постмодернізму Амелі Нотомб.

Об'єктом дослідження виступають метафоричні моделі онтологічного порядку на позначення стану самотності персонажа.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше на матеріалі французької художньої прози встановлено особливості текстового відображення стану самотності персонажа з урахуванням лінгвокогнітивної перспективи.

Подібно до того, як дані людського досвіду з просторової орієнтації породжують орієнтаційні метафори, дані досвіду, пов'язані з фізичними об'єктами (людське тіло включно) складають основу для великого різноманіття онтологічних метафор – усвідомлення дій, подій, емоцій як предметів та рідин [1: 49].

Вивчення самотності як автономної сутності дозволяє нам посилаючись на неї, визначати її кількість, виділяти її певні аспекти, бачити у ній причину чогось, діяти з її урахуванням. Такі онтологічні метафори необхідні для спроб раціонального осмислення нашого досвіду [1: 50].

У сучасній французькій прозі розгортається ціла гама метафор, через які концептуалізується стан самотності персонажів як амбівалентний, що вербалізується у лексемах із різною конотацією.

При виникненні метафори завжди має місце аксіологічний момент, завдяки якому стає можливим безкінечне багатоманіття емоційного забарвлення предметів і явищ [1: 62]. У метафорі "момент оцінки мовною особистістю навколишнього світу відображений з виключною енергією" [2: 205].

Аксіологічне навантаження стану самотності із позитивним або негативним вектором оцінки ґрунтується на онтологічній інформації.

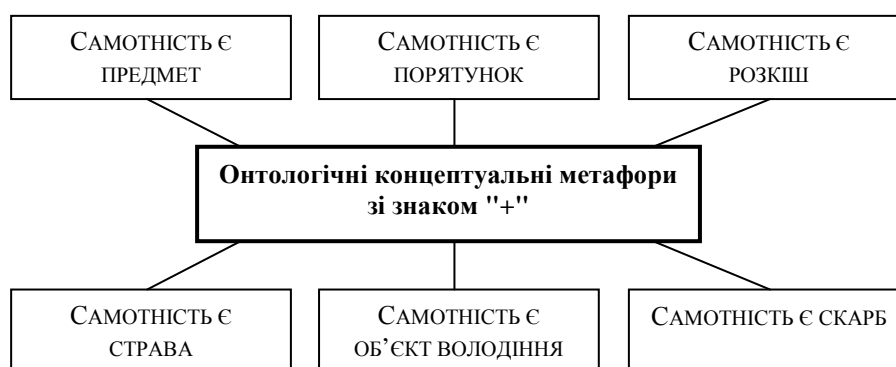

Рис. 1. Модель онтологічних концептуальних метафор репрезентації стану самотності із позитивним вектором оцінки.

Оскільки для людської свідомості стан самотності характеризується як амбівалентний, доцільною вважаємо його позитивну оцінку у межах таких концептуальних метафор, як САМОТНІСТЬ Є ПРЕДМЕТ, САМОТНІСТЬ Є ПОРЯТУНОК, САМОТНІСТЬ Є РОЗКІШ, САМОТНІСТЬ Є СТРАВА, САМОТНІСТЬ Є ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ, САМОТНІСТЬ Є СКАРБ.

Позитивно конотовані лексичні одиниці, що формують концептуальні схеми у наведених далі текстових фрагментах, дозволяють дійти висновку про позитивний вектор оцінки стану самотності

персонажа (див. табл. 1). Лексика чуттєвої тематики (тактильної, смакової, аудіальної) створює емоційну напругу у тексті й надає нових відтінків досліджуваному стану.

Таблиця 1.

Лінгвальне втілення позитивного вектора оцінки стану самотності

САМОТНІСТЬ Є ПРЕДМЕТ	САМОТНІСТЬ Є ПОРЯТУНОК	САМОТНІСТЬ Є РОЗКІШ	САМОТНІСТЬ Є СТРАВА	САМОТНІСТЬ Є ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ	САМОТНІСТЬ Є СКАРБ
<i>la solitude choisie, le silence, le droit de lire, sans entendre parler, l'ivresse d'écouter l'absence de bruit</i>	<i>si j'étais beau, je ne vivrais pas reclus ici, je m'en allai, le moindre contact lui était une torture</i>	<i>la libération, le plus grand luxe, une chambre à soi, le lit qui redevenait le mien, d'une paix royale, vagabondage infini</i>	<i>je savourai la solitude</i>	<i>posséder, l'expropriation, retiré, arraché</i>	<i>mon sanctuaire, le temple de mon enfance, la caisse de résonance de mes hurlements d'adolescente, le trésor des jeunes filles délaissées</i>

САМОТНІСТЬ Є ПРЕДМЕТ. У фрагменті роману А. Нотомб "Antéchrista" спостерігаємо концептуалізацію низки абстрактних станів як предмета, серед яких перше місце належить самотності: [...] *Je serais ingrate en niant que Christa m'avait mieux enseigné la valeur de ce dont elle me privait : la solitude choisie, le silence, le droit de lire des après-midi entiers sans entendre parler de Marie-Rose et de Jean-Michel, l'ivresse d'écouter l'absence de bruit, à plus forte raison l'absence de rock allemand* [3: 78]. Перелік улюблених занять Бланш, яких позбавила дівчину її нова подруга, достатньо широкий: утішна самотність, тиша, можливість читати цілими вечорами і не слухати розмов про Марі-Роз і Жан-Мішеля, насолода відпочинком від шуму і особливо від німецького року. Функцію позбавлення виконує дієслово *priver* v.t. "empêcher qqn de jouir, de profiter (d'un bien, d'un avantage présent ou futur)" [4].

Концептуальну метафору САМОТНІСТЬ Є ПОРЯТУНОК відстежуємо у такому уривку:

– *Vos yeux se sont-ils habitués à l'obscurité ? Distinguez-vous mon visage à présent ?*

– *Oui, vaguement.*

– *Tant mieux pour vous. Apprenez, monsieur, que si j'étais beau, je ne vivrais pas reclus ici. En fait, si j'avais été beau, je ne serais jamais devenu écrivain. J'aurais été aventurier, marchand d'esclaves, barman, coureur de dots* [5: 18]. У наведеному прикладі присутній факт породження/оголення самотності темрявою, що інтенсифікує відчуття самотності. Спосіб життя Претекстата Таха експлікується лексемою *reclus, use adj.* "personne qui vit enfermé, retirée du monde" [4]. Причиною замкненого способу життя героя є його огидна зовнішність (*si j'étais beau, je ne vivrais pas reclus ici*), яку він приховує від нечестих відвідувачів завдяки темряві (*Vos yeux se sont-ils habitués à l'obscurité ? Distinguez-vous mon visage ?*). Таким чином, замкненість, темрява, самотність рятують письменника від зовнішнього світу, який, як відомо, досить жорстокий до людей із вадами зовнішності. Такий спосіб життя спонукає Претекстата до написання книг, оскільки для цього неодмінною умовою є тиша й відсутність перешкод. За інших обставин (*si j'avais été beau, je ne serais jamais devenu écrivain*) герої став би шукачем пригод, работорговцем, барменом, мисливцем за посагом (*j'aurais été aventurier, marchand d'esclaves, barman, coureur de dots*), тобто зайнявся б такими видами діяльності, які передбачають контакт із людьми.

Прикладом концептуальної метафори САМОТНІСТЬ Є ПОРЯТУНОК слугує наступний уривок: *Je m'en allai, perplexe. Au fond, si l'on voyait peu d'amitié entre les petits animaux, ce n'était pas pour rien. Je m'étais trompée en voyant en Sabine mon double : elle suppliait, certes, mais elle ne suppliait pas pour que l'on vînt, elle suppliait pour que l'on ne vînt pas. Le moindre contact lui était une torture* [3: 90]. Спрагла до справжньої дружби Бланш помилилася, побачивши у Сабіні свого двійника: таку ж самотню й непримітну дівчину. Помилкою було те, що Сабіна своїм виглядом не благала звернути на неї увагу, вона благала про протилежне – не підходити до неї (*elle suppliait pour que l'on ne vînt pas*). Дівчина виявилася такою ж "дрібною тваринкою", як і Бланш, ще більш замкненою і дикою. Вжитий авторкою перифраз (*les petits animaux*) вдало демонструє антонімічне значення відомої істини про єдність протилежностей, у нашому разі – "дрібні тваринки не дружать між собою" (*l'on voyait peu*

d'amitié entre les petits animaux). Концептуальна лінія УТРИМАННЯ ДИСТАНЦІЇ вербалізується через такі одиниці тексту, як *je m'en allai, peu d'amitié entre, l'on ne vint pas*. Семантична одиниця *torture n.f.* у значенні "souffrances physiques infligées à qqn pour lui faire avouer ce qu'il refuse de révéler" [4] яскраво відображає відчуття Сабіни при найменшому контакті з оточуючими (*le moindre contact lui était une torture*), що є підставою виділити концептуальну метафору СПІЛКУВАННЯ Є КАТУВАННЯ, у межах якої функціонує метафора САМОТНІСТЬ Є ПОРЯТУНОК.

Концептуальна метафора САМОТНІСТЬ / УСАМІТНЕННЯ Є РОЗКІШ продовжує перелік позитивно маркованих метафор: *Les week-ends étaient mes libérations. Je vivais dans l'attente du Graal hebdomadaire : le vendredi soir, quand l'intrigante retournait à Malmédy. [...] Je me couchais sur le lit qui redevenait le mien. Je redécouvrais le plus grand luxe de cette planète : une chambre à soi. Un lieu où l'on jouit d'une paix royale. Flaubert avait besoin d'un gueuloir ; moi, je ne pouvais vivre sans un revoir une pièce où il n'y avait rien ni personne, aucun obstacle au vagabondage infini de l'esprit, où l'unique décor était la fenêtre quand une chambre a une fenêtre, c'est qu'on a sa part de ciel. Pourquoi vouloir autre chose ?* [3: 77-78]. Відповідно до словникового значення лексеми *libération n.f.* "action de rendre libre \Rightarrow délivrance \neq asservissement" [4] очікування вихідних для Бланш – це свобода і визволення від інтриганки Христи (*les week-ends étaient mes libérations*). Для інтенсифікації почуттів героїні А. Нотомб порівнює благословенний час зі Святим Граалем (*je vivais dans l'attente du Graal hebdomadaire*), що виражає ідею спокути. Ті радості життя, яких була позбавлена Бланш протягом п'яти днів перебування Христи у будинку її батьків, знову повертаються до неї. Дівчина немов віднаходить Святу чашу, що символізує визволення, очищення, повернення до первісного стану [6: 134-135]. Такий первісний стан виражається у щасті володіти власною планетою – своєю кімнатою (*le plus grand luxe de cette planète : une chambre à soi*), можливості спати у своєму ліжку (*je me couchais sur le lit qui redevenait le mien*), насолоджуватися королівським спокоєм (*l'on jouit d'une paix royale*), мріяти без перешкод (*aucun obstacle au vagabondage infini de l'esprit*). Префікс *re-* як елемент, що виражає "le fait de ramener en arrière, le retour à un état antérieur" [4], у дієсловах *redevenait, redécouvrais* підтверджує повернення благ та зручностей до своєї законної власниці. Закінчуються вихідні, Христа повертається, що для Бланш тотожне із втратою Граалю, а отже, і втратою внутрішньої стійкості і райського стану [6: 134-135]. Метафора САМОТНІСТЬ / УСАМІТНЕННЯ Є РОЗКІШ вербалізується такими лексичними одиницями, як *mes libérations, le plus grand luxe, d'une paix royale, Graal hebdomadaire*.

Розглянемо фрагмент, у якому через концептосферу мети осмислюється цілий спектр (*range*) (термін З. Кьовечеша) [7] метафор: САМОТНІСТЬ Є СТРАВА, ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ, СКАРБ:

САМОТНІСТЬ Є		СТРАВА
		ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ
		СКАРБ

Mardi, l'intrigante dut retourner dans sa province chercher quelques affaires.

Durant la nuit de mardi à mercredi, je savourai la solitude de ma chambre avec une délectation tragique. Décidément, le peu que l'on croyait posséder, on ne le possédait pas, ou plutôt de si précaire façon que l'expropriation en était fatale. Le trésor des jeunes filles délaissées, l'espace de rêve d'une chambre à soi, cela aussi me serait retiré. [...] Je ne dormis pas. Je me pénétrais de ce qui allait m'être arraché. Mon sanctuaire depuis ma naissance, le temple de mon enfance, la caisse de résonance de mes hurlements d'adolescente [3: 54]. Як і в одному із проаналізованих уривків, знову з'являється темрява (*la nuit*) як маркер самотності. У такій атмосфері відбувається оголення психоемоційного стану героїні, який для неї приємний, про що свідчить вираз *je savourai la solitude* ("я смакувала самотність") як вербалізація концептуальної метафори САМОТНІСТЬ Є СТРАВА. Складність і суперечливість відчуттів дівчини передається завдяки оксиморону *une délectation tragique* ("трагічна насолода"). Трагізм полягає у останніх годинах насолоди своєю кімнатою, своїм усамітненням, адже відтепер інтриганка Христи житиме тут. Для Бланш це не просто кімната, це – святая святих (*mon sanctuaire*), храм дитинства (*le temple de mon enfance*), сцена підліткових трагедій (*la caisse de résonance de mes hurlements d'adolescente*). Незабаром усього цього дівчина буде позбавлена, що надзвичайно боляче для неї. Душевний біль у нашому разі переданий дієсловом *arracher v.t.* як "enlever de force à une personne" [4], що асоціюється із жорстокістю та насиллям. Семантичні одиниці *posséder, l'expropriation, retiré, arraché* об'єднані концептуальною домінантою ОБ'ЄКТ ВОЛОДІННЯ. Концептуальна метафора САМОТНІСТЬ Є СКАРБ реалізована в тексті виразом *le trésor des jeunes filles délaissées* ("скарб самотніх дівчат"), зокрема іменником *trésor n.m.* у значенні "ensemble de choses précieuses amassées et cachées" [ibid.]. Скарбом героїня називає власний куточок, де можна спокійно помріяти (*l'espace de rêve d'une chambre à soi*).

Проведене нами дослідження дало змогу визначити онтологічні метафоричні мовні засоби репрезентації стану самотності персонажа у текстах представниці французького постмодернізму А. Нотомб з урахуванням аксіологічного аспекту. Подальший аналіз дозволить виявити орієнтаційні концептуальні метафори репрезентації досліджуваного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
2. Мейлах Б. С. Вопросы литературы и эстетики : [сборник статей] / Б. С. Мейлах. – Л. : Советский писатель, 1958. – 530 с.
3. Nothomb A. *Antéchrista* / A. Nothomb. – P. : Albin Michel S. A., 2003. – 152 p.
4. Le Robert Micro Poche 1. Dictionnaire de la langue française / [sous la direction de A. Rey]. – P. : Dictionnaires Le Robert, 1992. – 1448 p.
5. Nothomb A. *Hygiène de l'assassin* / A. Nothomb. – P. : Albin Michel S. A., 1992. – 200 p.
6. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / [авт.-сост. В. Андреева, В. Куклев, А. Ровнер]. – М. : Астрель : АСТ, 2008. – 556 с.
7. Kövecses Z. *Metaphor and Emotion : Language, Culture, and Body in Human Feeling* / Z. Kövecses. – Cambridge ; Paris : Cambridge University Press : Edition de la Maison des Sciences de l'Homme, 2000. – 224 p.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Герасимчук Ю. А. Онтологические концептуальные метафоры репрезентации состояния одиночества персонажа : позитивный вектор оценки.

Статья посвящена проблеме текстового воплощения состояния одиночества, которое исследуется через интерпретацию онтологических концептуальных метафор. На онтологической информации основывается аксиологический аспект состояния одиночества с позитивным/негативным вектором оценки. Позитивную нагрузку исследуемое состояние получает внутри концептуальных метафор ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ ПРЕДМЕТ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ СПАСЕНИЕ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ РОСКОШЬ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ БЛЮДО, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ ОБЪЕКТ ВЛАДЕНИЯ, ОДИНОЧЕСТВО ЕСТЬ СОКРОВИЩЕ.

Gerasymchuk Y. O. Ontological Conceptual Metaphors of Representation of the State of Character's Solitude: Positive Evaluation.

The article focuses on the problem of the state of solitude textual representation which is studied through the ontological conceptual metaphor interpretation. Axiological aspect of the positively/negatively evaluated state of solitude is based on the ontological information. The state of solitude is positively evaluated within the conceptual metaphors SOLITUDE IS AN OBJECT, SOLITUDE IS A RESCUE, SOLITUDE IS LUXURY, SOLITUDE IS A DISH, SOLITUDE IS AN OBJECT OF POSSESSION, SOLITUDE IS A TREASURE.